

І. Я. Софіщенко

ФІСКАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПРАКТИЦІ СТАБІЛІЗАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ

Глобальна фінансова криза 2008—2009 рр. активізувала пошуки інструментів та механізмів антикризового управління в країнах світу та узгодження його стратегій. Аналіз чинників та механізмів кризи, зроблений фахівцями, дозволив визначити серед основних існування можливостей уникнення відповідальності за ризикову поведінку у учасників фінансових ринків [1]. Глобальна фінансова криза виявила вади ринкового механізму та стимулювала пошуки способів корекції ринків шляхом активізації регуляторної діяльності державних інститутів, використання широкого арсеналу інструментів та механізмів, у тому числі і фіскальних, як на національному, так і глобальному рівнях фінансової системи.

Стабілізаційні дії урядів країн світу призвели до масованого перерозподілу відповідальності за дестабілізацію фінансової системи на рахунок більшості суспільства, платників податків. За оцінками ОЕСР сумарні витрати на підтримку банківського сектору склали \$ 11 трлн, за оцінками аналітичної компанії Grail Research вартість всіх фінансових програм держав світу з подолання кризи складає \$ 13 трлн, зокрема витрати на фінансове оздоровлення банків і компаній склали \$ 3,6 трлн, стимулюючі програми — в \$ 9,4 трлн. У країнах «Великої двадцятки» витрачено в середньому більше 30 % ВВП на підтримку фінансового сектора (вливання коштів, гарантії, бюджетні позики, придбання активів, забезпечення ліквідності) [2]. Подібна практика актуалізує проблему пошуку способів зниження «морального ризику» учасників фінансових ринків, який створює передумови для кризових сценаріїв його розвитку й у майбутньому.

Теорія податкових фінансів, запропонована американським фінансистом Ф. Уокером, обґрунтовувала необхідності корекції фіскальними механізмами вад державного регулювання, які призводять до надмірного збагачення окремих учасників, невиправданого перерозподілу на їх користь суспільного доходу. По суті, нею обґрунтовувалася необхідність застосування фіскальних механізмів фінансової відповідальності. Практичне застосування таких підходів втілювалося протягом 2009—2010 рр. у низці країн,

у яких запроваджено специфічні фіскальні механізми, своєрідний «податок на кризу» у вигляді податку на активи банків, фонд оплати праці їх працівників. Інструменти запровадженого механізму диференційовані за розміром ставки, базою, об'єктами та суб'єктами. У США у січні 2010 р. введено податок для 50 провідних фінансових компаній, який буде стягуватися з приватних компаній, вартість активів яких перевищує \$ 50 млрд (0,15 % з частини активів). У Великій Британії з грудня 2009 р. введено 50 % податок на бонуси банкірів, який стягується з річних премій вищих за £ 25 тис. Податок буде діяти до 5 квітня 2010 р. і сплачувати його мають банки, а не співробітники. За оцінками, за рахунок запровадженого податку в казну може надійти більше за £ 4 млрд. Міністром фінансів Франції офіційно оголошено про намір стягувати протягом 2010 р. 50 % податок при виплаті будь яких бонусів банкірам за умови, що виплати перевищують суму 27 тис. євро. Швеція створила фонд, який фінансується банками, для фінансування фінансових установ, що постраждали від кризи [3].

Водночас, за умови розгортання процесів фінансової глобалізації, лібералізації регулювання міжнародної фінансової діяльності односторонні дії урядів мають тимчасовий та обмежений характер. За таких умов фіскальні механізми можуть набути превентивний характер тільки через узгодженні дії країн, економіка яких залежить від міжнародних фінансових ринків. Усвідомлення глобалізаційних викликів породило ідею запровадження податку для регулювання трансграничних потоків капіталу (як з метою структурування транскордонних фінансових потоків, так і з фіскальною метою). Ідея свого часу знайшла розвиток у пропозиціях лауреата Нобелівської премії Дж. Тобіна («податок Тобіна»). У передкризовий час обсяг біржових торгів країн «Великої двадцятки» становив 97 % від загального глобального біржового обороту і 94 % усіх паперів у біржовому обігу. Для більшості країн, що розвиваються, міжнародні фінансові ринки є та залишаються визначальним джерелом фінансування прискореного розвитку. Тому ідея розробки фіскальних механізмів регулювання міжнародних фінансових потоків з метою стабілізації глобальних фінансів знайшла підтримку в країнах G20. За результатами зустрічі у Пітсбургу у 2009 р. міністри фінансів країн G20 звернулися до МВФ з пропозицією розробити усі аспекти запровадження фінансового операційного податку, інших альтернативних механізмів для забезпечення більшої ефективності світового фінансового сектора у фінансуванні економічного розвитку країн групи. За попередніми оцінками, такий податок, введений у країнах «Вели-

кої двадцятки» з усіх транскордонних фінансових операцій, міг би стати інструментом солідарної відповідальності усіх учасників ринку. Кошти, мобілізовані через стягування податку, можна використовувати як певний резервний фонд для підтримки стабільності фінансового сектору. За розрахунками міжнародної групи в сфері захисту навколишнього середовища WWF, введення податку навіть необтяжливого розміру 0,05 % на транскордонні фінансові операції створить можливість акумулювати до \$ 700 млрд на рік [4]. Подібна система резервування дозволила би уникнути обтяження значним боргом, який утворився на теперішній час у наслідок стабілізаційних дій урядів. Таким чином, покриття потреб стабілізації у майбутньому буде здійснюватися за рахунок більшої участі банківських установ, ніж у поточний момент, відновлюючи тим самим довіру між суспільством та фінансовими установами.

Проте необхідно врахувати чинники як макро-, так і мікрорівня, що можуть знизити ефективність подібних механізмів навіть за умови запровадження їх одночасно у багатьох країнах та отримання фіскального ефекту. Фіскальні механізми (в тому числі типу «податку Тобіна») впливають на короткострокові інвестиції, на так звану одноденну торгівлю на фінансовому ринку, тому їх запровадження може супроводжуватися деформаціями цінового механізму ринку, знижувати його ефективність, дестабілізуючим впливом передусім для розвинутих ринків. Стан останніх і визначає стан міжнародної фінансової системи. Міжнародні фінансові ринки залишаються для країн з ринками, що розвиваються, суттєвим джерелом залучення фінансових ресурсів для вирішення нагальних потреб не тільки економічного розвитку, але й забезпечення макроекономічної стабільності. Запровадження податку може спричинити негативний вплив і на розвиток ринку державних запозичень, за умови коли країни стикнулися з нагальною потребою фінансування державного боргу, які зріс у зв'язку з фінансуванням стабілізаційних програм.

Застосування подібних механізмів перерозподілу відповідальності може мати суспільно важливий ефект стабілізації фінансової сфери за умови, що позитивні наслідки їх запровадження перевищують негативні. Тому на особливу увагу при прийнятті рішень щодо застосування існуючого досвіду фіскального регулювання заслуговує ретельна оцінка ризиків виводу капіталу, пригнічення структурних зрушень, залежності фіскального ефекту від рівня доходів у фінансовому секторі, неефективності управління мобілізованими коштами. Враховуючи реалії перехідних суспільств пов'язані із інституційними вадами, необхідно також

зважати на створення передумов для тінізації діяльності фінансового сектору за умови посилення фіскального тиску. Виникає проблема ефективності управління мобілізованими коштами за умови недостатнього розвитку національних фінансових ринків та кризового стану міжнародних фінансових ринків. Альтернативним механізмом на мікрорівні можуть бути створення компаніями фінансових пулів за рахунок своїх надходжень, які дозволили знайти гроші для фінансування втрат у майбутньому.

Література

1. Бураковський І. В., Плотніков О. В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України. — Харків: Фоліо, 2009. — С. 20—21.
2. Вербяный В. Во сколько странам обошлось оздоровление экономики <http://delo.ua/ekonomika/mirovaya-ekonomika/vo-skolko-oboshlos-ozdorovlenie-ekonomiki-136922/>
3. Heather S. Tobin tax gains transatlantic support // The Guardian, November 17, 2009 — <http://www.guardian.co.uk/business/2009/nov/16/tobin-tax-levy-financial-transactions-us-bill>).
4. Brown Says G-20 Should Consider Tax on Speculation // Bloomberg, November 7, — 2009 <http://www.bloomberg.com/apps/news>

УДК 336.221

М. М. Стенура

АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ ПОДАТКОВОГО ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛІЗАЦІЮ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Світова фінансова криза змусила уряди більшості країн світу проводити виважену державну політику для забезпечення відновлення економічної активності. У системі державного управління соціально-економічними процесами важливе місце посідають фінансові органи, зокрема, органи державної податкової служби. Враховуючи постійний дефіцит фінансових ресурсів, значний фіскальний дисбаланс, останнім часом їх роль у реалізації державної політики підтримки добробуту суспільства тільки зростає [1, с. 38].

Значення податкових інструментів у державному регулюванні соціально-економічних процесів досліджується в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, зокрема,